Przemysław Dakowicz • Tomáš Mazal

HRABAL

OSTATNIE LATA

HRABAL

OSTATNIE LATA

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Przemysław Dakowicz

Tomáš Mazal

HRABAL

OSTATNIE LATA

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Łódź 2026

Przemysław Dakowicz (ORCID: 0000-0002-7477-2535)
Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny
Zakład Literatury Polskiej XX i XXI wieku
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173

RECENZENCI
Joanna Goszczyńska, Libor Martinek

REDAKTOR INICJUJĄCY
Urszula Dzieciątkowska

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ
Dorota Stępień

KOREKTA BOHEMISTYCZNA
Libor Martinek

SKŁAD I ŁAMANIE
MUNDA – Maciej Torz

KOREKTA TECHNICZNA
Elżbieta Pich

PROJEKT GRAFICZNY
Elżbieta Kiełczykowska

Na czwartej stronie okładki wykorzystano zdjęcie autorstwa Tomáša Mazala

Ilustracje zamieszczone w publikacji pochodzą z archiwów Tomáša Mazala, Hany Hamplovéj, Krystyny Kaplan i Towarzystwa Josefa Škvoreckiego w Pradze

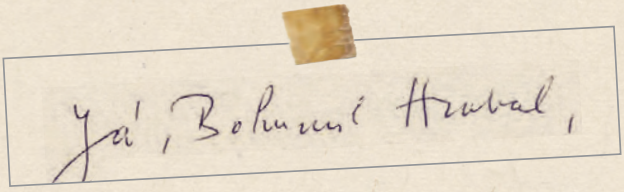
© Copyright by Przemysław Dakowicz, Tomáš Mazal, Łódź 2026
© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2026

https://doi.org/10.18778/8445-011-6

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.11973.25.0.K
Ark. wyd. 20,1; ark. druk. 32,875

ISBN 978-83-8445-010-9
e-ISBN 978-83-8445-011-6

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
90-237 Łódź, ul. J. Matejki 34A
www.wydawnictwo.uni.lodz.pl
e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl
tel. (42) 635 55 77

Já, Bohumil Hrabal,

Pierwsza fotografia Hrabala, Židenice, 1915
z arch. Tomáša Mazala

Służąca Hrabalów z Bohouškiem (po prawej) i Slávkiem, Nymburk, 1920
z arch. Tomáša Mazala

Uczniowie szkoły powszechnej: Bogan Hrabal, Vašek Nevyhoštěný i Slávek Hrabal, Nymburk, 1923
z arch. Tomáša Mazala

Przed browarem w Nymburku, lata 30. XX wieku
z arch. Tomáša Mazala

Z matką i bratem w dniu uroczystej promocji na doktora praw, Praga, 22 marca 1946
z arch. Tomáša Mazala

Ze stryjem Pepinem, Praga, ul. Na Příkopech, 1952
z arch. Tomáša Mazala

Przed składnicą starego papieru, Praga, ul. Spálená 10, 1956
fot. Jiří Kolář, z arch. Tomáša Mazala

Z żoną Elišką i Stanislavem Vávrą, Praga, ul. Na Hrázi 24, 1957
z arch. Tomáša Mazala

Spis treści

Słowo wstępne 17

Wykaz skrótów 19

„Kaniec filma". O późnych tekstach Bohumila Hrabala 31

- Tydzień Palacha i nowy początek 41
- W poszukiwaniu formy i adresata 48
- Stary Werter 53
- Ariadna, Joanna d'Arc, Anioł Stróż 61
- Dlaczego list? 68
- Bezdomność długodystansowca 73
- Czego chcesz, Sybillo? 88
- Pożegnanie z literaturą 102

Ostatnie lata. Rozmowa z Tomášem Mazalem 115

- Ręcznik na maszynie do pisania 119
- Paszport Bohumila Hrabala 243
- Pożegnania 317

Kalendarium 367

Słowniczek postaci 471

Bibliografia 493

Indeks osób 503

Indeks miejsc 513

Indeks przywoływanych tekstów Bohumila Hrabala 519

Wykaz przekładów 525

Słowo wstępne

Książka ta jest dzieckiem uczucia i rozsądku. Zrodziła się z długoletniego obcowania z pisarstwem Bohumila Hrabala i z historycznoliterackiej ciekawości, a może nawet – ciekawstwa. Jej przedmiotem jest ostatni etap życia i twórczości jednego z największych czeskich pisarzy, czyli lata 1989–1997. Zbliżający się wówczas do osiemdziesiątki, a następnie przekraczający granicę między ósmą a dziewiątą dekadą życia Hrabal dokonał rzeczy, wydawać by się mogło, niemożliwej – nie tylko powrócił do pracy literackiej, lecz także po raz kolejny zmienił pisarską „skórę", przedzierzgając się w uważnego obserwatora i komentatora epoki, dopuszczając do większej niż przyjęta bliskości między twórcą a publicznością, odkrywając przed czytelnikiem wiele ze swojej prywatności. Na koniec – za sprawą krótkich tekstów, które napisał w związku z wizytą w Czechach prezydenta Stanów Zjednoczonych Billa Clintona – stał się nawet, na chwilę, *enfant terrible* czeskiego życia publicznego.

Opowieść o późnych latach Hrabala powstawała stosunkowo długo. Zaczęło się od prowadzonej przez wiele miesięcy, wciąż rozrastającej się rozmowy z Tomášem Mazalem, jednym z najważniejszych świadków ostatniego etapu życia Bohumila Hrabala. Odpowiedzi na pierwsze pytania otrzymałem od niego w październiku 2020 roku. Dialog ten jest centralnym punktem książki. Został on przetłumaczony oraz opatrzony licznymi przypisami i komentarzami, które służą głębszemu wniknięciu w kontekst historyczny i biograficzny. Po trzech latach od jego zakończenia – w trakcie których przeprowadzałem rozmowy z innymi osobami stykającymi się z autorem *Zbyt głośnej samotności* – okazało się, że w kilku miejscach trzeba go uzupełnić.

Później pracowałem nad kolejnymi częściami prezentowanego tomu – kalendarium ostatniego okresu życia Hrabala, studium o jego późnych tekstach, wreszcie nad słowniczkiem ważniejszych postaci, z którymi twórca stykał się w latach 90. W zamierzeniu miały się one złożyć na portret wielowymiarowy i polifoniczny, na całość, która od początku dążyła ku temu, by stać się czymś w rodzaju monografii heterogenicznej, to znaczy: by jej poszczególne składowe nawzajem się oświetlały i uzupełniały.

Czy taki zamysł się powiódł, niech zechcą ocenić Czytelniczki i Czytelnicy.

Tomašowi Mazalowi dziękuję nie tylko za otwartość na dialog i nadzwyczajną cierpliwość, lecz także za możliwość zilustrowania tekstów niezwykłymi, pochodzącymi z jego unikatowych zbiorów, dokumentami i fotografiami, które dają możliwość zobaczenia „na własne oczy" tego, czego słowa nie potrafią oddać w pełni, są bowiem tylko słowami.

Zgodę na publikację cennych fotografii, z których część nigdy wcześniej nie była udostępniana, wyrazili Hana Hamplová, Krystyna Kaplan i Ondřej Němec, którym składam wyrazy serdecznej wdzięczności.

Przemysław Dakowicz

Wykaz skrótów

Jeśli nie zaznaczono inaczej, występujące w tekście literowe skróty tytułów odnoszą się do następujących polskich wydań dzieł Bohumila Hrabala (cyfra lub liczba po skrócie oznacza stronę, z której zaczerpnięto cytat):

AM – ***Aurora na mieliźnie***, przeł. Maciej Falski, Świat Literacki, Izabelin 2005;

BMW – ***Balony mogą wzlecieć***, przeł. Katarzyna Kępka-Falska i Maciej Falski, Świat Literacki, Izabelin–Warszawa [2009];

DC – ***Dobranocki dla Cassiusa***, przeł. Andrzej Czcibor-Piotrowski, Świat Literacki, Izabelin [2004];

DH – ***Drybling Hidegkutiego, czyli rozmowy z Hrabalem. Rozmawia László Szigeti***, przeł. Aleksander Kaczorowski, Świat Literacki, Izabelin [2002];

KBPJ – ***Kain, Bambino di Praga, Jarmilka***, przeł. Józef Waczków, Świat Literacki, Izabelin [1998];

LK – ***Listy do Kwiecieńki***, przeł. Andrzej Czcibor-Piotrowski, Czytelnik, Warszawa 2002;

LTSZ – ***Lekcje tańca dla starszych i zaawansowanych***, przeł. Andrzej Czcibor-Piotrowski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1990;

OAK – ***Obsługiwałem angielskiego króla***, przeł. Jan Stachowski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2000;

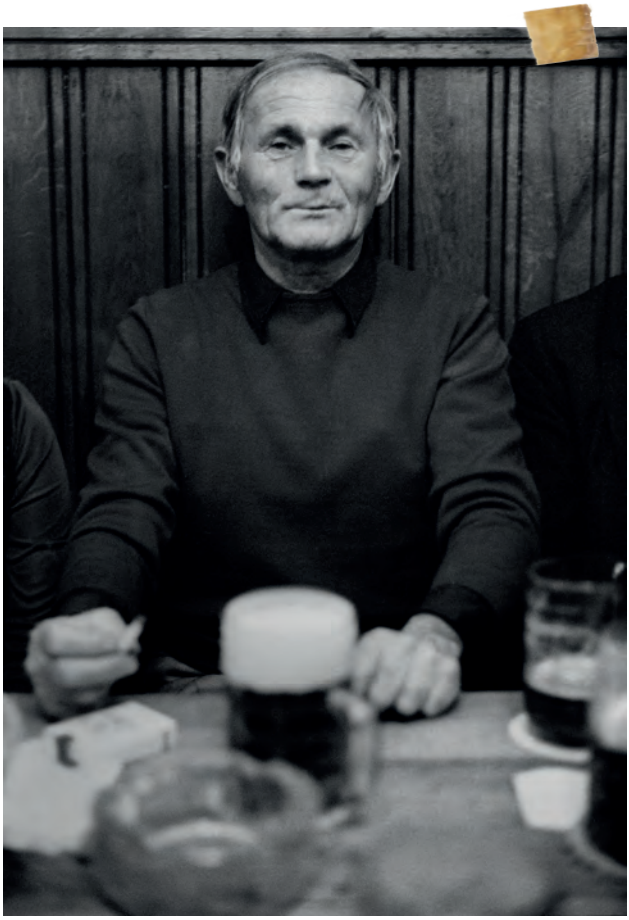
PDL – ***Pieśni dziadowskie i legendy***, przeł. i posłowiem opatrzył Andrzej Czcibor-Piotrowski, Czytelnik, Warszawa 2006;

PR – ***Piękna rupieciarnia***, przeł. Aleksander Kaczorowski i Jan Stachowski, Czarne, Wołowiec 2019;

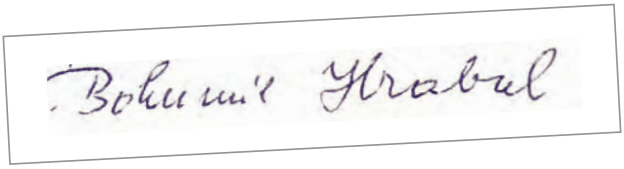
PSN – ***Pociągi pod specjalnym nadzorem***, przeł. Andrzej Czcibor-Piotrowski, Świat Książki, Izabelin 2002;

RK – ***Różowy kawaler***, przeł. Katarzyna Kępka, Świat Literacki, Izabelin [2005];

WD – ***Wesela w domu. Czytadełko dla dziewcząt***, przeł. Piotr Godlewski, Czuły Barbarzyńca Press, Warszawa 2010.

U Zlatého tygra, 1975
fot. Hana Hamplová

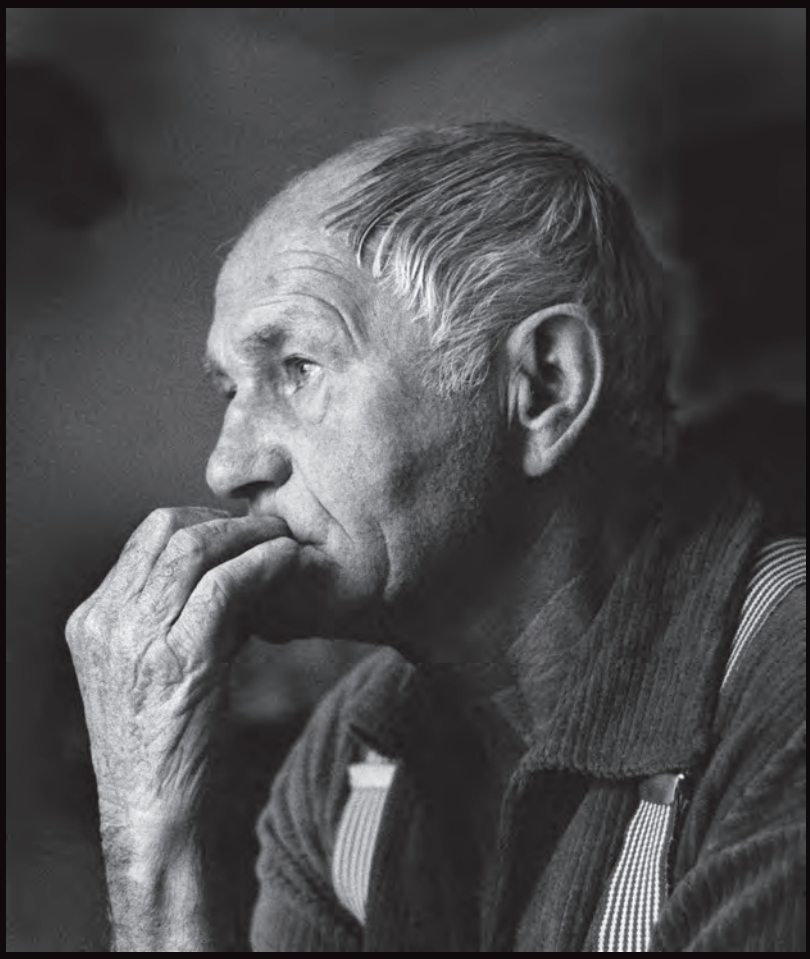

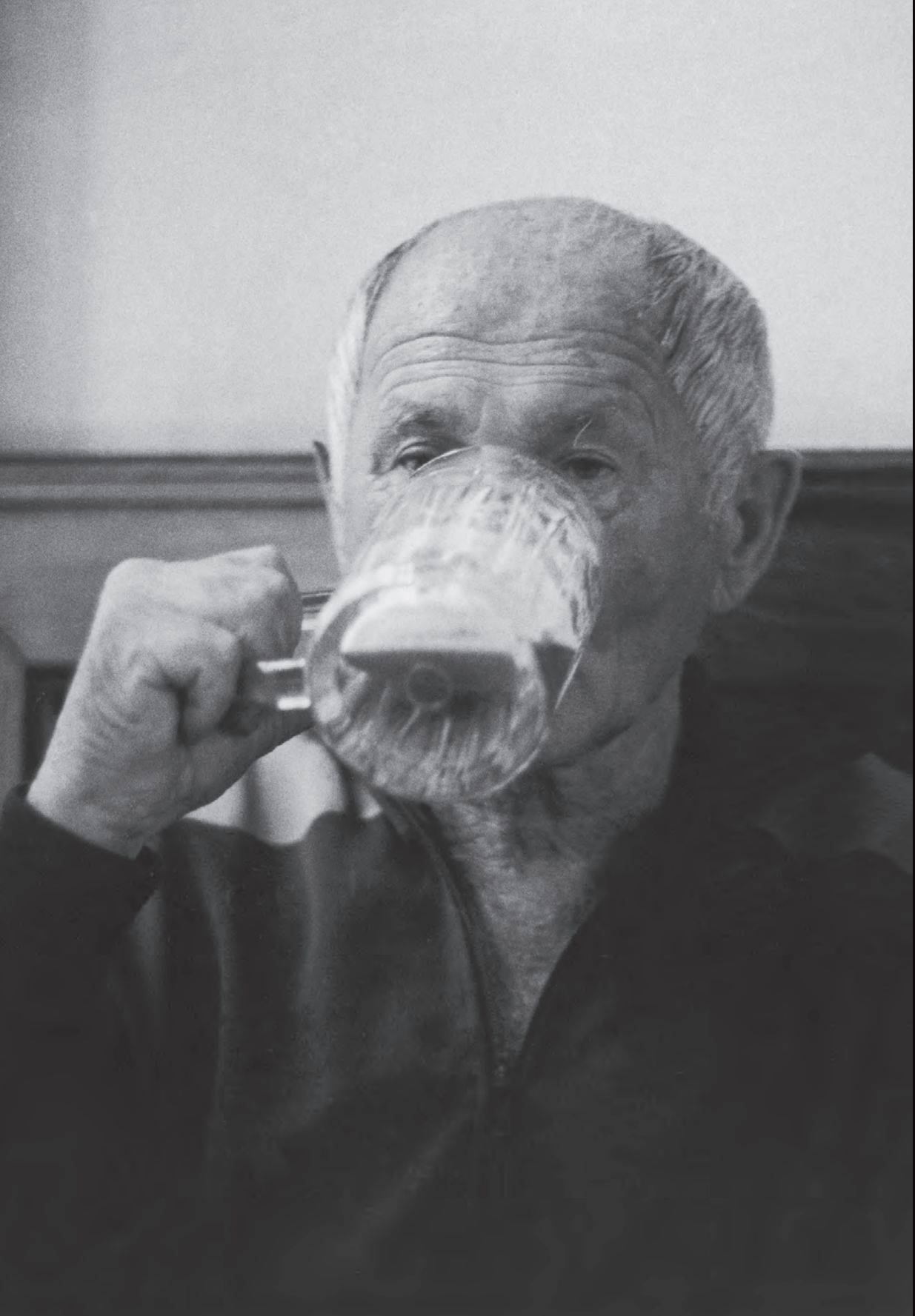
Z Karlem Marysko, Kersko, 1981
fot. Hana Hamplová

▲ **W Kersku, 1987**
fot. Hana Hamplová

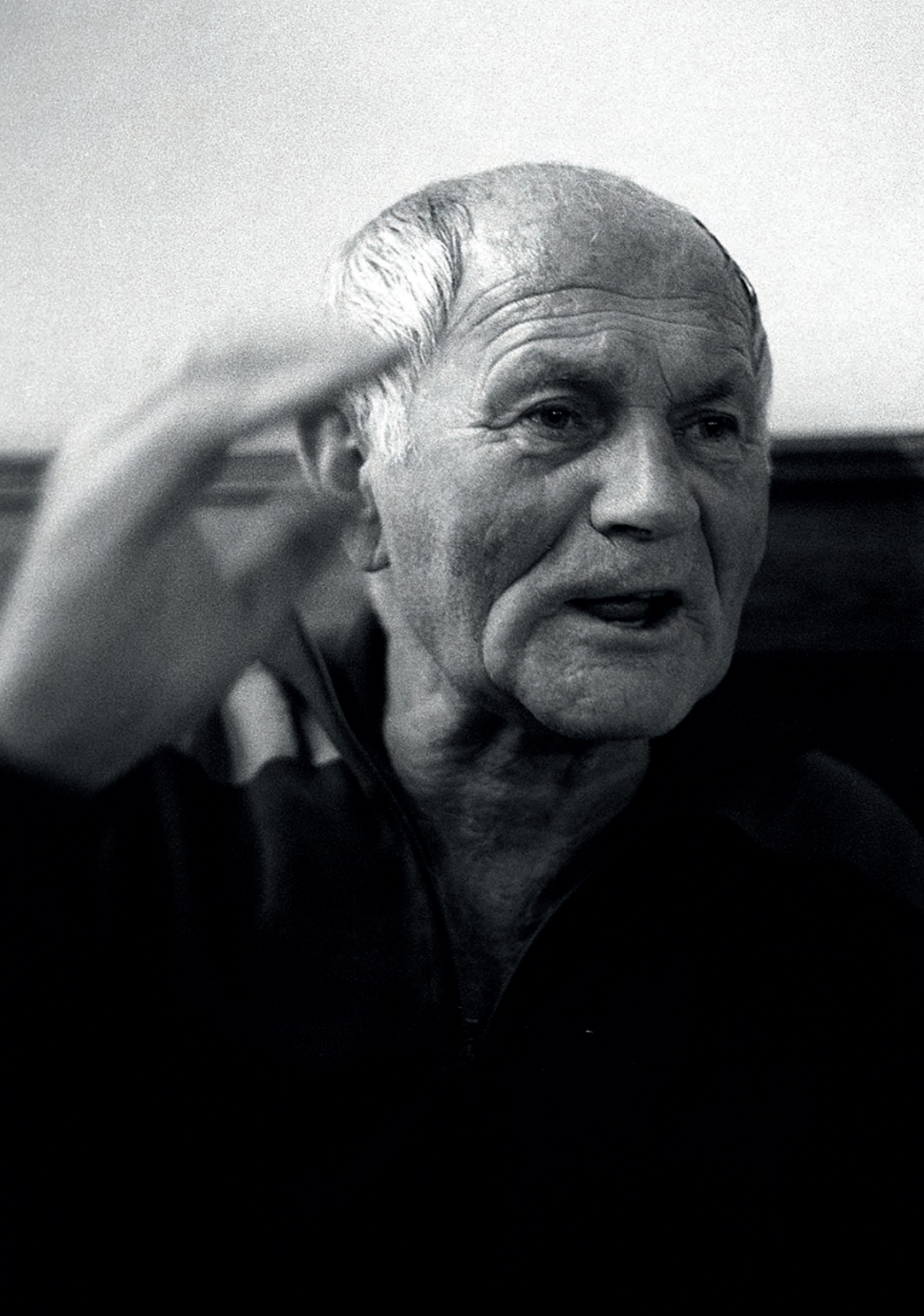
◀ **U Zlatého tygra, 1985**
fot. Hana Hamplová

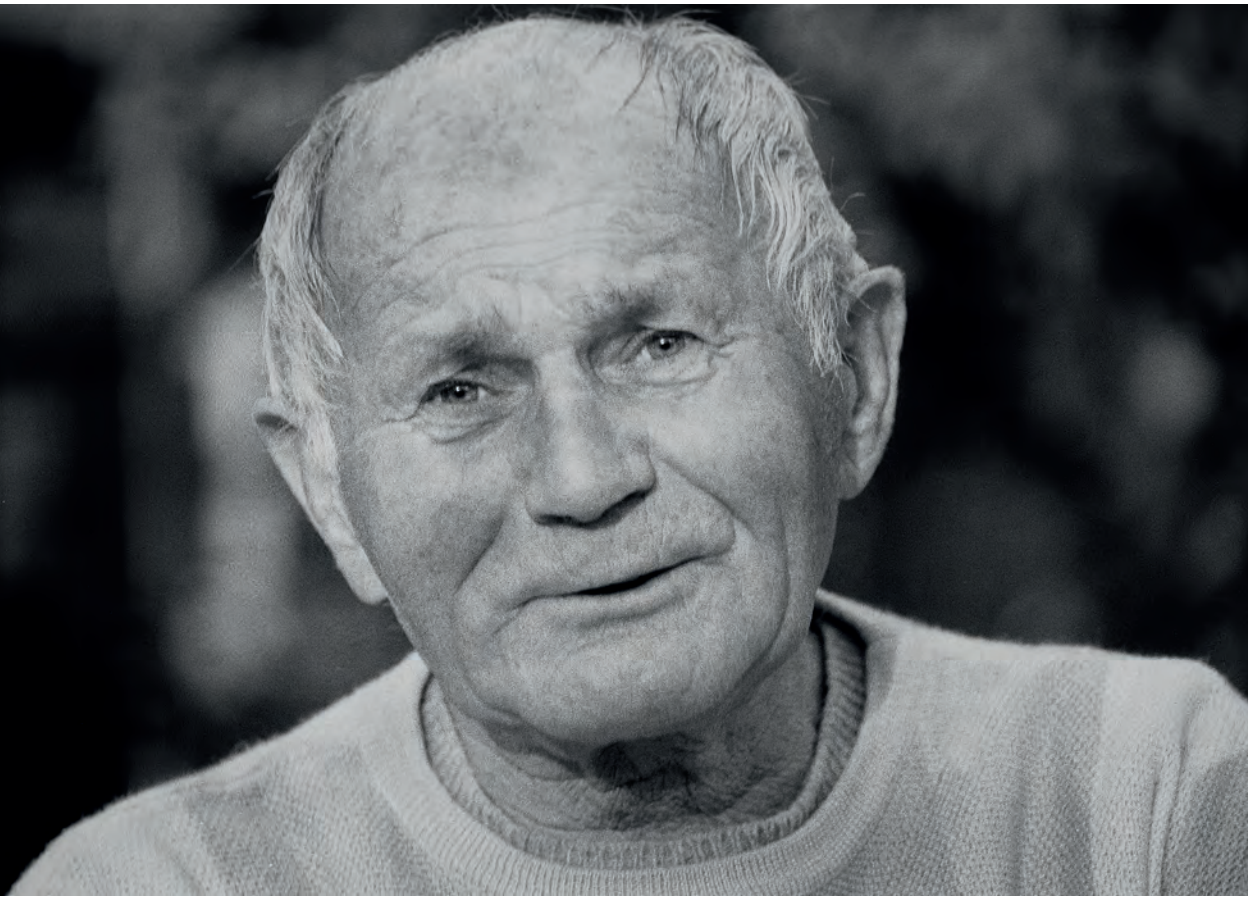

▲ **W kolejarskiej czapce, Kersko, 1988**
fot. Hana Hamplová

◀ **W Barwince, Praga, 1988**
fot. Hana Hamplová

▲ **W Kersku, 1988**
fot. Hana Hamplová

◀ **W Barwince, Praga, 1988**
fot. Hana Hamplová

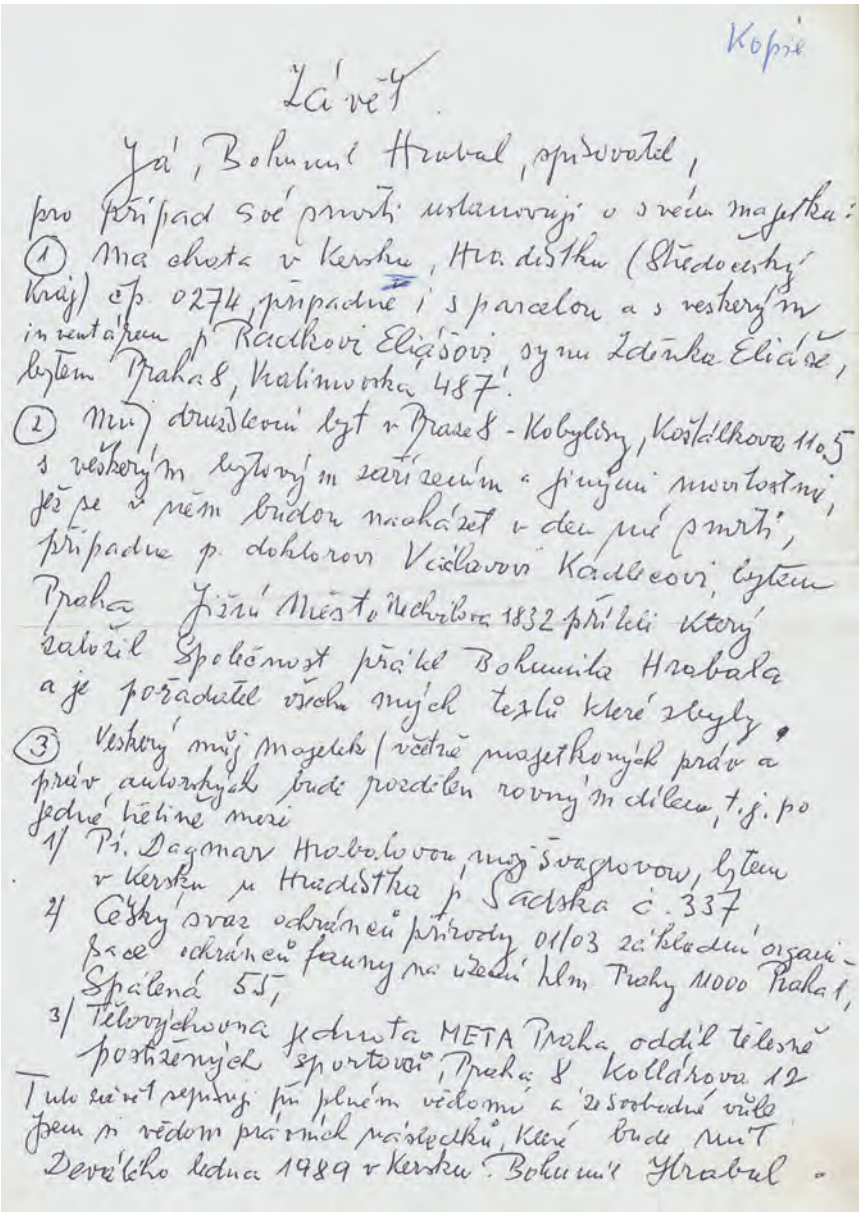
Sergio Corduas, Bohumil Hrabal, Federico Fellini, Rzym, 1988
z arch. Tomáša Mazala

Hrabal i Fellini, Rzym, 1988
z arch. Tomáša Mazala

„KANIEC FILMA"

O późnych tekstach
Bohumila Hrabala

Kopie

Závěť

Já, Bohumil Hrabal, spisovatel,
pro případ své smrti ustanovuji o svém majetku:
(1) Má chata v Kersku, Hrad. Jistku (Středočeský kraj) čp. 0274, případně i s parcelou a s veškerým inventářem p. Radkovi Eliášovi, synu Zdeňka Eliáše, bytem Praha 8, Kalinovska 487.
(2) Můj družstevní byt v Praze 8 - Kobylisy, Košťálkova 110/5 s veškerým bytovým zařízením a jinými movitostmi, jež se v něm budou nacházet v den mé smrti, případně p. doktorovi Václavovi Kadlecovi, bytem Praha Jižní Město, Suchdolova 1832 příteli, který založil Společnost přátel Bohumila Hrabala a je pořadatel všech mých textů které zbyly.
(3) Veškerý můj majetek (včetně majetkových práv a práv autorských) bude poměrně rovným dílem, t.j. po jedné třetině mezi
1/ Pí. Dagmar Hrabalovou, mou švagrovou, bytem v Kersku u Hradištka p. Sadska č. 337
2/ Český svaz ochránců přírody 01/03 základní organizace ochránců fauny na území hlm. Prahy 11000 Praha 1, Spálená 55,
3/ Tělovýchovná jednota META Praha, oddíl tělesně postižených sportovců, Praha 8, Kollárova 12
Tuto závěť sepisuji při plném vědomí a z svobodné vůle jsem si vědom právních následků, které bude mít.
Devátého ledna 1989 v Kersku. Bohumil Hrabal

Testament Bohumila Hrabala z 9 stycznia 1989
z arch. Tomáša Mazala

9 stycznia 1989 roku Bohumil Hrabal spisał w Kersku swój testament.

W protokole sporządzonym następnie w centralnym oddziale Państwowej Izby Notarialnej przy Ovocným trhu na praskim Starym Mieście i opatrzonym numerem porządkowym 8 N 15/89 odnotowano czas oraz przebieg oficjalnych czynności urzędowych:

> W Państwowej Izbie Notarialnej stawił się doktor praw Bohumil Hrabal, ur. 28.3.1914 w Brnie, wdowiec, pisarz-emeryt, zamieszkały Praga 8-Kobylisy, Košťálkova 1105/1, z prośbą, aby Państwowa Izba Notarialna przyjęła jego własnoręczny testament z dnia 9.1.1989 z suplementem z 20.1.1989.
> Notariusz państwowy pouczył petenta, znanego mu osobiście z imienia i nazwiska, o warunkach testamentu i o obowiązku zgłoszenia każdej zmiany adresu zamieszkania w tutejszej Państwowej Izbie Notarialnej. Petent oświadczył, że jest bezdzietny.
> Następnie notariusz państwowy testament przyjął na przechowanie w tutejszej Państwowej Izbie Notarialnej pod numerem 7/89 w zbiorze testamentów. Numer identyfikacyjny: 14.03.28/435.
> Opłata notarialna za przechowanie testamentu została uiszczona [i potwierdzona] znaczkiem skarbowym, który wkleja się na niniejszy protokół[1].

Testament miał następujące brzmienie:

> Ja, Bohumil Hrabal, pisarz, na wypadek mojej śmierci rozporządzam własnym majątkiem [w następujący sposób]:
> 1. Mój dom w Kersku, Hradištko (Kraj Środkowoczeski), nr 0274, przypadnie wraz z parcelą i całym inwentarzem p. **Radkovi Eliášowi**[2], synowi **Zdeňka Eliáša**, zamieszkałemu Praga 8 [...].

1 Cyt. za: *Hlučná samota. Sto let Bohumila Hrabala. 1914–2014*, ed. Petr Kotyk, Světlana Kotyková, Tomáš Pavlíček, Mladá fronta, Praha 2014, s. 204; przekład P. D.

2 Biogramy osób z najbliższego otoczenia Bohumila Hrabala, których nazwiska podkreślono przy pierwszym ich wystąpieniu w tekście głównym, można znaleźć w *Słowniczku postaci*, s. 471–492.

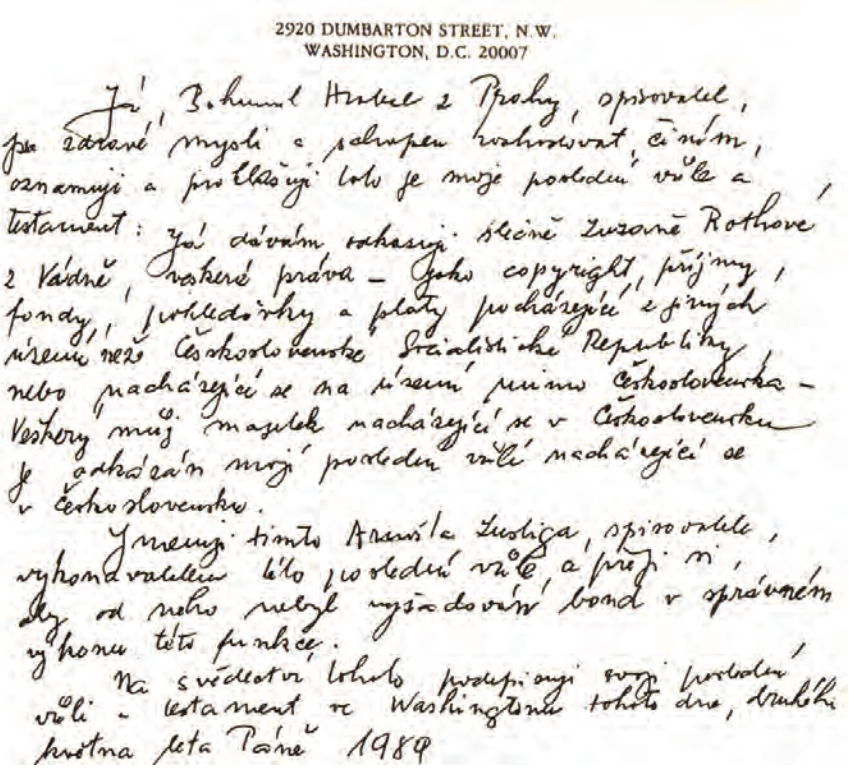
2. Moje mieszkanie spółdzielcze w Pradze 8 – Kobylisy, Košťálkova 1105 z całym wyposażeniem i innymi ruchomościami, które będą się w nim znajdować w dzień mojej śmierci, przypadnie p. doktorowi **Václavovi Kadlecovi**, zamieszkałemu Praga Miasto Południowe [...], przyjacielowi, który założył Towarzystwo Przyjaciół Bohumila Hrabala i jest dysponentem wszystkich moich tekstów, które pozostały.
3. Cały mój majątek (włącznie z prawami majątkowymi i prawami autorskimi) zostanie rozdzielony na trzy równe części między
1) P. Dagmar Hrabalową, moją szwagierkę, zamieszkałą w Kersku koło Hradištka, p. Sadská nr 337,
2) Czeski Związek Obrońców Przyrody 01/03 Podstawową Organizację Ochrony Obrońców Fauny na terenie stołecznego miasta Pragi 11000 Praga 1, Spálená 55,
3) Ognisko Kultury Fizycznej META Praga, Wydział Sportowców z Niepełnosprawnością, Praga 8, Kollárova 12.
Testament niniejszy spisuję dobrowolnie, będąc w pełni władz umysłowych. Jestem świadom prawnych konsekwencji, które z niego wynikają[3].

Niespełna cztery miesiące później – gdy dobiegło właśnie końca zaplanowane i zorganizowane przez **April Gifford**, trwające siedem tygodni *tournée* po Stanach Zjednoczonych[4] – pisarz rozstrzygnął także dotychczas niezałatwioną, a może zwyczajnie przeoczoną, kwestię honorariów za obcojęzyczne wydania własnych książek. Po jego śmierci miały one przypaść **Susanne Roth** ze Szwajcarii, tłumaczce i popularyzatorce jego twórczości w krajach niemieckojęzycznych. Na wykonawcę tej części testamentu Hrabal wyznaczył swojego przyjaciela, prozaika **Arnošta Lustiga**, w którego domu w Waszyngtonie dokument został spisany.

Jak się zdaje, myśl o prawnym uporządkowaniu kwestii majątkowych zrodziła się w głowie autora *Pociągów pod specjalnym nadzorem* właśnie w związku z przygotowaniami do amerykańskiej podróży, najdłuższej i bodaj najbardziej

3 Przekład P. D. (zgodnie z rękopisem z archiwum Tomáša Mazala).

4 Szczegółowy opis podróży Hrabala po Stanach Zjednoczonych, zob. s. 273–275.

2920 DUMBARTON STREET, N.W.
WASHINGTON, D.C. 20007

Já, Bohumil Hrabal z Prahy, spisovatel,
při zdravé mysli a plném rozhodování činím,
oznamuji a prohlašuji toto je moje poslední vůle a
testament: Já dávám odkazuji všechno Zuzaně Rothové
z Vídně, veškeré práva – jako copyright, příjmy,
fondy, honoráře a platy pocházející z jiných
míst než Československé Socialistické Republiky
nebo nacházející se na území mimo Československa –
Veškerý můj majetek nacházející se v Československu
je odkázán mojí poslední vůlí nacházející se
v Československu.

Jmenuji tímto Františka Šusliga, spisovatele,
vykonavatelem této poslední vůle, a přeji si,
aby od toho nebyl vyžadován bond v správném
výkonu této funkce.

Na svědectví tohoto podepisuji svoji poslední
vůli - testament ve Washingtonu tohoto dne, druhého
května léta Páně 1989

Testament Hrabala spisany w Waszyngtonie 2 maja 1989
z arch. Tomáša Mazala

stresującej w jego życiu. W roku 1989 Hrabal kończył 75 lat. Był człowiekiem samotnym – niedawno odeszli ludzie mu najbliżsi: młodszy brat Břetislav (1916–1987), żona Eliška (1926–1987) oraz najbliższy przyjaciel Karel Marysko (1915–1988). Powoli zamykał życiowe rachunki.

Czy 9 stycznia, kiedy w domku letniskowym w Kersku spisywał swoją ostatnią wolę, sam określiłby siebie jako „pisarza-emeryta"? Tak nazwano go przecież w cytowanym na początku tego rozdziału protokole notarialnym i miało to swoje życiowe uzasadnienie. Hrabal od kilku lat nie pisał. Ostatnie z jego znaczących dzieł, kolejne tomy trylogii autobiograficznej – *Wesela w domu*, *Vita nuova*, *Przerwy* – powstały w latach 1984–1985. Rok później na półki księgarskie trafiła niejednorodna stylistycznie i treściowo książka *Życie bez smokingu*, zawierająca krótsze teksty z ostatniego okresu, na czele z napisanym w roku 1983 *Auteczkiem*[5]. Na początku roku 1989 wiele wskazywało na to, że źródło inspiracji Hrabala ostatecznie przestało bić. Już po zredagowaniu testamentu doszło jednak w Pradze do wydarzeń, które skłoniły go do pisarskiej reakcji.

16 stycznia 1989 roku mijała okrągła, 20. rocznica samospalenia Jana Palacha. Dzień wcześniej, w niedzielę 15 stycznia, pięć opozycyjnych środowisk (Karta 77, Czeskie Dzieci, Pokojowy Klub Johna Lennona, Niezależne Stowarzyszenie Pokojowe oraz Towarzystwo Przyjaciół USA) zamierzało uroczyście złożyć kwiaty na praskim placu Václava. Aktorka i sygnatariuszka Karty 77 Vlasta Chramostová miała mówić o sensie ofiary Palacha. Wieść o planowanej manifestacji rozeszła się między Prażanami za sprawą Radia Wolna Europa i innych zagranicznych rozgłośni, informowały o niej także ulotki znajdowane od kilku dni w miejscach publicznych[6].

5 W Polsce przełożone przez Jakuba Pacześniaka *Auteczko* zostało wydane jako osobna książka i cieszyło się dużą popularnością. Świadczą o tym dwie odrębne edycje – z 2003 i 2009 roku.

6 Tekst ulotki brzmiał następująco: „Drodzy współobywatele! Z okazji 20. rocznicy śmierci Jana Palacha spotkamy się, by krótko wspominać, 15 stycznia o godzinie 14:00 na placu Václava pod pomnikiem św. Václava. Jednocześnie zapraszamy Was na ogólnonarodową pielgrzymkę 21 stycznia 1989 na cmentarz we Všetatach koło Mělníka, gdzie uczcimy jego pamięć" (cyt. za: *Palachův týden. Letáky, vzpomínky, texty* – materiały edukacyjne, https://www.moderni-dejiny.cz/clanek/palachuv-tyden-letaky-vzpominky--texty/ [dostęp: 27.07.2025]; przekład P. D.).

Organizatorzy nie spodziewali się chyba większych trudności ze strony władz – przed miesiącem, 10 grudnia 1988 roku, po raz pierwszy zezwolono przecież na publiczną demonstrację opozycji[7]. 15 stycznia okazało się jednak, że dostęp do górnej części placu Václava jest blokowany przez jednostki bezpieczeństwa. Służby podjęły próbę zepchnięcia gęstniejącego tłumu w stronę ulicy Na Příkopě. Funkcjonariusze w cywilu wyłapywali uczestników demonstracji – wiele osob trafiło na estebacki „dołek". Manifestanci byli bici, zatrzymywani, polewani wodą z opancerzonych wozów. Mimo to w kolejnych dniach ludzie wracali do centrum Pragi, by protestować przeciwko działaniom komunistycznych organów bezpieczeństwa. W poniedziałek za patrzenie, „jak ktoś gdzieś składa fiołki"[8], aresztowany został Václav Havel; miał usłyszeć wyrok dziewięciu miesięcy więzienia. Łagodne obchodzenie się z demonstrantami w środę 18 stycznia funkcjonariusze powetowali sobie następnego dnia, kiedy najbrutalniej stłumili protesty. Do planowanej na 21 stycznia „ogólnonarodowej pielgrzymki" na cmentarz we Všetatach nie doszło – na drogach ustawiono zapory, ludzi legitymowano i odsyłano do stolicy, nekropolia została otoczona przez służby. Niespokojny czas między 15 a 21 stycznia 1989 zyskał w historiografii nazwę „tygodnia Palacha"/„palachiady". Zgodnie uznaje się go za wstęp do późniejszej o 10 miesięcy czechosłowackiej aksamitnej rewolucji.

Zarówno w niedzielę, jak i w poniedziałek Hrabal przypatrywał się konfrontacji władzy i społeczeństwa z bliska, nie został bowiem w mieszkaniu w Kobylisach, lecz, jak zwykle, wybrał się do gospody. Wiedzę o tym, czego wówczas na Starym Mieście zaznał i co widział, czerpiemy jedynie z dwóch źródeł. Pierwszym jest jego własny tekst, napisany w Kersku we wtorek 17 stycznia, a więc w środku dramatycznych wydarzeń, przed czwartkową kulminacją przemocy. To źródło niedoskonałe, bo – o czym wie każdy czytelnik jego książek – Hrabal co prawda traktuje rzeczywistość jako niezbywalny element literatury, ale jest to dlań zaledwie punkt wyjścia, materiał, który należy poddać obróbce, albowiem, jak sam

7 Demonstracja opozycji odbyła się co prawda nie, jak pierwotnie planowano, na Václavském náměstí, lecz na niewielkim placu Škroupa w dzielnicy Žižkov. Podczas zgromadzenia przemawiał Václav Havel.

8 Václav Havel, *Tylko krótko, proszę*, przeł. Andrzej Jagodziński, Znak, Kraków 2007, s. 60.

wyjaśnia, „tego wszystkiego jest mi za mało, muszę to w myślach uzupełnić, dlatego że należy to do mojego zawodu, którego sobie nie wybrałem, lecz który mi został narzucony" (*Zaczarowany flet*, LK 13). Wydaje się jednak, że relacja zawarta w *Zaczarowanym flecie* trzyma się podstawowych faktów, w przeciwnym razie zniknęłaby przecież cała wartość tekstu, cały jego wymiar quasidokumentarny, na który mogliby się powołać ci, w których ręce tekst trafi, gdy już zostanie powielony. Drugim źródłem naszej wiedzy jest spisane kilka tygodni później wspomnienie Václava Kadleca, umieszczone przezeń w opracowaniu *Lękliwy bohater Bohumil Hrabal*, z którego kolejnymi częściami mogli się zapoznać czytelnicy samizdatowego pisma „Haňťa press"[9].

Zanim porównamy wersję wydarzeń przedstawioną przez Hrabala z wersją Kadleca, musimy cofnąć się o kilka lat, by opowiedzieć, jak doszło do spotkania pisarza z jego późniejszym wydawcą.

W roku 1986 Václav Kadlec ukończył 35 lat. Był zatrudniony w państwowym przedsiębiorstwie Kovohutě i miał stały dostęp do firmowych kserokopiarek. Jego przyjaciel, Jura Charvát, wykładowca matematyki na Wydziale Budownictwa Politechniki Praskiej, przepisywał zakazane książki. Kadlec zajmował się ich powielaniem – przychodził do pracy przed czasem, niemal o świcie i wytrwale

9 „Haňťa press" – nieregularnik (początkowo „kwartalnik" Towarzystwa Przyjaciół Bohumila Hrabala założony przez Václava Kadleca i redagowany przez niego (do numeru 12), Karela Dostála (numery 9 i 11) i Tomáša Mazala (od numeru 9). Ukazało się łącznie 18 numerów pisma, które z czasem rozrastało się i, by tak rzec, profesjonalizowało. Numer pierwszy wyszedł 3 marca 1989 roku, dwa tygodnie przed wylotem Hrabala do Stanów Zjednoczonych – była do niego dołączona „pierwotna wersja" tekstu *Zaczarowany flet*. Poszczególne części biograficzno-tekstologicznego studium *Bázlivý hrdina Bohumil Hrabal* publikowano w „Haňťa press" (numery 1, 2, 3–4) i w samizdatowym miesięczniku „Obsah" (numery z grudnia 1988 roku oraz ze stycznia i maja 1989 roku). Całość ukazała się również jako osobny druk oficyny Pražská imaginace, a następnie jako jeden z artykułów składających się na wieloautorski tom *Hrabaliana* (pierwsza edycja w samizdacie, druga – książkowa: *Hrabaliana. Sborník prací k 75. narozeninám Bohumila Hrabala*, red. Josef Zumr, Milan Jankovič, Prostor, Praha 1990). Polski przekład pierwszej części tekstu: Václav Kadlec, *Lękliwy bohater Bohumil Hrabal* [fragment], przeł. Przemysław Dakowicz, „Topos" 2025, nr 1–2, s. 64–68.

Bibliografia

Bibliografia podmiotowa

Teksty oryginalne

Hrabal Bohumil, *Sebrané spisy*, Pražská imaginace, Praha 1991–1997:

[t. 1] *Básnění*, k vydání připravil Miroslav Červenka, Praha 1991;

[t. 2] *Židovský svícen*, k vydání připravili Karel Dostál a Václav Kadlec, Praha 1991;

[t. 3] *Jarmilka*, k vydání připravili Karel Dostál a Václav Kadlec, Praha 1992;

[t. 4] *Pábení. Povídky z let 1957–1964*, k vydání připravila a ediční poznámku napsala Jiřina Zumrová, Praha 1993;

[t. 5] *Kafkárna*, k vydání připravili Karel Dostál, Claudio Poeta, Václav Kadlec, Praha 1994;

[t. 6] *Obrazy v hlubině času*, k vydání připravila a ediční poznámku napsala Jiřina Zumrová, Praha 1994;

[t. 7] *Obsluhoval jsem anglického krále*, k vydání připravili Karel Dostál a Václav Kadlec, Praha 1993;

[t. 8] *Rukověť pábitelského učně*, k vydání připravili Karel Dostál a Václav Kadlec, Praha 1993;

[t. 9] *Hlučná samota*, k vydání připravil Milan Jankovič, Praha 1994;

[t. 10] *Nymfy v důchodu*, k vydání připravila a ediční poznámku napsala Milada Chlíbcová, Praha 1994;

[t. 11] *Svatby v domě*, k vydání připravili Jaroslava Janáčková, Milada Chlíbcová, Milan Jankovič a Václav Kadlec, Praha 1995;

[t. 12] *Kdo jsem*, k vydání připravili Karel Dostál, Václav Kadlec, Praha 1995;

[t. 13] *Dopisy Dubence*, k vydání připravili Karel Dostál a Václav Kadlec, Praha 1995;

[t. 14] *Pojízdná zpovědnice*, k vydání připravili Karel Dostál a Václav Kadlec, Praha 1996;

[t. 15] *Domácí úkoly*, k vydání připravili Karel Dostál, Vladimír Gardavský, Claudio Poeta a Václav Kadlec, Praha 1995;

[t. 16] *Naivní fuga*, k vydání připravili Karel Dostál a Václav Kadlec, Praha 1995;

[t. 17] *Kličky na kapesníku*, k vydání připravili Vladimír Gardavský, Claudio Poeta a Václav Kadlec, Praha 1996;

[t. 18] *Ze zápisníku zapisovatele*, k vydání připravili Vladimír Gardavský, Claudio Poeta a Václav Kadlec, Praha 1996;

[t. 19] *Bibliografie, dodatky, rejstříky*, k vydání připravili Claudio Poeta a Václav Kadlec, Praha 1997.

Hrabal Bohumil, *Spisy*, Mladá fronta, Praha 2014–2018:

[t. 1] *Křehký dluh. Básnění a rané prózy*, editoři Jiří Pelán, Václav Kadlec, k vydání připravili Miroslav Červenka, Karel Dostál, Vladimír Gardavský, Václav Kadlec, Claudio Poeta, Praha 2017;

[t. 2] *Skřivánek na niti. Povídky*, editoři Václav Kadlec, Jiří Pelán, Claudio Poeta, k vydání připravili Jiřina Zumrová a Karel Dostál, Praha 2014;

[t. 3] *Jsme jako olivy. Novely*, editoři Václav Kadlec, Jiří Pelán, k vydání připravili Karel Dostál, Milan Jankovič a Jiřina Zumrová, Praha 2015;

[t. 4] *Rukověť pábitelského učně. Texty z časů normalizace*, editoři Jiří Pelán, Václav Kadlec, k vydání připravili Karel Dostál a Milada Chlíbcová, Praha 2016;

[t. 5] *Život bez rukávů. Autobiografická trilogie*, editoři Václav Kadlec, Jiří Pelán, k vydání připravili Milada Chlíbcová, Jaroslava Janáčková, Milan Jankovič a Václav Kadlec, Praha 2016;

[t. 6] *Ze zápisníku zapisovatele. Publicistika*, editoři Václav Kadlec, Jiří Pelán, k vydání připravil Karel Dostál, Praha 2018;

[t. 7] *Pojízdná zpovědnice. Literární žurnalistika*, editoři Václav Kadlec, Jiří Pelán, k vydání připravil Karel Dostál, Praha 2018.

Hrabal Bohumil, *Automat Svět. Výbor z povídek*, Mladá fronta – Smena – Naše vojsko – Svět sovětů, Praha 1966.

Hrabal Bohumil, *Černá lyra*, w: Jana Krejcarová, *Clarissa a jiné texty*, Concordia, Praha 1990, s. 87–89.

Hrabal Bohumil, *Čtvrtá zpráva přednesená v Klubu přátel města Nymburka, pivnice nymburského piva v Kodaňské ulici v Praze*, „Haňťa press" 1995, č. 17, s. 6–10.

Hrabal Bohumil, *Doslov*, w: tenže, *Ponorné říčky*, Pražská imaginace, Praha 1990, s. 93–97.

Hrabal Bohumil, *Druhá zpráva přednesená v Klubu přátel města Nymburka, pivnice nymburského piva v Kodaňské ulici v Praze*, „Nymburský pábitel" 2023, č. 78, s. 3–5.

Hrabal Bohumil, *Kain. Existenciální povídka. 1949*, Novela bohemica, Praha 2024.

Hrabal Bohumil, *Listopadový uragán*, Tvorba – Delta, Praha 1990.

Hrabal Bohumil, *Něžný barbar [pedagogické texty]*, il. Vladimír Boudník, k vyd. připravila

a ediční pozn. napsala Jiřina Zumrová, doslov Vladimír Novotný, Odeon, Praha 1990.

Hrabal Bohumil, *Partnerství pro mír aneb Čekání na Godota*, „Rudé právo" 1994, č. 18, příl. „Magazín RP", s. 10–11.

Hrabal Bohumil, [*Předmluva*], w: *Bohumil Hrabal uvádí. Výbor z české prozy*, Mladá fronta, Praha 1967, s. 7–9.

Hrabal Bohumil, *Texty* (*leden 1993–leden 1994*), Praha 1994 [tom faksymilowy].

Hrabal Bohumil, *Usměvavý Apollon. A v pravé poledne*, „Rudé právo" 1994, č. 18, příl. „Magazín RP", s. 12.

Hrabal Bohumil, *Večerníčky pro Cassia*, Pražská imaginace, Praha 1993.

Hrabal Bohumil, *Zpráva přednesená v Klubu přátel města Nymburka, pivnice nymburského piva v Kodaňské ulici v Praze*, „Nymburský pábitel" 2023, č. 77, s. 2–4.

Przekłady

Hrabal Bohumil, *Aurora na mieliźnie*, przeł. Maciej Falski, Świat Literacki, Izabelin 2005.

Hrabal Bohumil, *Auteczko*, przeł. Jakub Pacześniak, Znak, Kraków 2003.

Hrabal Bohumil, *Balony mogą wzlecieć*, przeł. Katarzyna Kępka-Falska i Maciej Falski, Świat Literacki, Izabelin–Warszawa [2009].

Hrabal Bohumil, *Czuły barbarzyńca. Teksty pedagogiczne*, przeł. Aleksander Kaczorowski, Świat Literacki, Warszawa 1997.

Hrabal Bohumil, *Dobranocki dla Cassiusa*, przeł. Andrzej Czcibor-Piotrowski, Świat Literacki, Izabelin [2004].

Hrabal Bohumil, *Drybling Hidegkutiego, czyli rozmowy z Hrabalem. Rozmawia László Szigeti*, przeł. Aleksander Kaczorowski, Świat Literacki, Izabelin [2002].

Hrabal Bohumil, *Hochzeiten im Hause. Ein Mädchenroman*, aus dem Tschechischen von Susanna Roth, Suhrkamp, Frankfurt am Main 1993.

Hrabal Bohumil, *Lekcje tańca dla starszych i zaawansowanych*, przeł. Andrzej Czcibor-Piotrowski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1990.

Hrabal Bohumil, *Listy do Kwiecieńki*, przeł. Andrzej Czcibor-Piotrowski, Czytelnik, Warszawa 2002.

Hrabal Bohumil, *Obsługiwałem angielskiego króla*, przeł. Jan Stachowski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2000.

Hrabal Bohumil, *Opere scelte*, progetto editoriale e prefazione di Sergio Corduas; saggio introduttivo di Jiří Pelán; a cura di Sergio Corduas e Annalisa Cosentino, Mondadori, Milano 2003.

Hrabal Bohumil, *Pieśni dziadowskie i legendy*, przeł. i posłowiem opatrzył Andrzej Czcibor-Piotrowski, Czytelnik, Warszawa 2006.

Hrabal Bohumil, *Piękna rupieciarnia*, przeł. Aleksander Kaczorowski i Jan Stachowski, Czarne, Wołowiec 2019.

Hrabal Bohumil, *Pociągi pod specjalnym nadzorem*, przeł. Andrzej Czcibor-Piotrowski, Świat Książki, Izabelin 2002.

Hrabal Bohumil, *Różowy kawaler*, przeł. Katarzyna Kępka, Świat Literacki, Izabelin [2005].

Hrabal Bohumil, *Treni strettamente sorvegliati*, traduzione dal ceco di Sergio Corduas; in appendice: *L'ironia praghese*, intervista con Bohumil Hrabal e *Hrabal, ferroviere di Dio* di Sergio Corduas; illustrazioni di Aleš Jiránek, E/O, Roma 1982.

Hrabal Bohumil, *Una solitudine troppo rumorosa*, a cura di Sergio Corduas, Einaudi, Torino 1987.

Hrabal Bohumil, *Vademecum bawidulskiego praktykanta*, przeł. Jan Stachowski, „Literatura na Świecie" 1997, nr 1–2, s. 377–382.

Hrabal Bohumil, *Wesela w domu. Czytadełko dla dziewcząt*, przeł. Piotr Godlewski, Czuły Barbarzyńca Press, Warszawa 2010.

Bibliografia przedmiotowa

Baluch Jacek, *Kain według Hrabala*, Scriptum, Kraków 2007.

Bohumil Hrabal, reż. Patrick Cazals, 1995 [film dokumentalny zrealizowany przez France 3 i Télé Images w ramach serii *Un siècle d'écrivains*].

Bohumil Hrabal, le tendre barbare, reż. Patrick Cazals, 1991 [film dokumentalny].

Byrne Richard, *Protest and the Muse,* „The Wilson Quarterly", winter 2020, https://www.wilsonquarterly.com/quarterly/the-power-of-protest/protest-and-the-muse [dostęp: 23.03.2025].

cg [Cinger František], *Čtyři dny byl v Praze knižní ráj. Bohumil Hrabal o vztahu k anglické literatuře*, „Rudé právo" 1992, č. 118, s. 5.

Corduas Sergio, *Marné pátrání po Hrabalově imaginaci. (Tři dobou poznamenané doslovy),* „Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity", D, řada literárněvědná, 1994, vol. 43, iss. D41, s. 65–84.

Čepelák Jiří, *Oslavy začaly v poledne*, „Blesk" 1994, č. 73, s. 1.

Černý Václav, *Za hádankami Bohumila Hrabala*, „Svědectví" 1974, č. 51, s. 537–567.

Češka Jakub, *„Nic, tylko strach", czyli ironiczna spowiedź*, w: *W poszukiwaniu przerw w zabudowie. W stulecie urodzin Bohumila Hrabala*, red. nauk. Joanna Goszczyńska, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, s. 49–70.

Činoherní klub [opis spektaklu *Obsługiwałem angielskiego króla*], https://cinoherniklub.cz/ck/bohumil-hrabal-obsluhoval-jsem-anglickeho-krale/ [dostęp: 16.09.2025].

Dakowicz Przemysław, *Gesta loučení. O tom, jak Hrabal odcházel (v literatuře a od literatury)*, w: *Bohumil Hrabal neidylický*, red. Jakub Češka, Marek Durčanský a Pavel Hošek, Scriptorium, Praha 2025, s. 275–284.

Dakowicz Przemysław, *Miasteczko pod specjalnym nadzorem. Rozmowa z Janem Řehounkiem o Hrabalu i Nymburku (cz. II)*, „Topos" 2021, nr 5–6, s. 103–124.

Doktor Hrabal, reż. Paweł Trzaska, 1993 [film dokumentalny].

Ecrire à l'Est. Un entretien avec l'écrivain tchèque Bohumil Hrabal et le directeur de la revue roumaine „Secolul XX", Stefan Augustin Doinas, „Le Mond", 23 marca 1990, fragment w: https://www.lemonde.fr/archives/article/1990/03/23/ecrire-a-l-est_3962692_1819218.html [dostęp: 22.08.2025].

Eliot Thomas Stearns, *East Coker*, „The New English Weekly" (Supplement), „Easter Number", 21 marca 1940.

Hamšík Dušan, Havel Václav, Klíma Ivan, Kohout Pavel, Pecka Karel, Putík Jaroslav, Trefulka Jan, Sidon Karol, Vaculík Ludvík, *O čem bych psal, kdybych měl kam (Tak píšu vám, pane Hrabal)* [samizdat z marca 1974].

Hlučná samota. Sto let Bohumila Hrabala. 1914–2014, ed. Petr Kotyk, Světlana Kotyková, Tomáš Pavlíček, Mladá fronta, Praha 2014.

Hora Josef, *Mrtvý Hlaváček už na mě mává, zve mě k sobě*, „5plus2" 2021, č. 4, s. 8–9.

Hošek Pavel, *Evangelium podle Bohumila Hrabala*, Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno 2024.

Hrabaliana. Sborník prací k 75. narozeninám Bohumila Hrabala, red. Josef Zumr, Milan Jankovič, Prostor, Praha 1990.

Hrabalova chata, reż. Jakub Motejzík, 2023 [film dokumentalny].

Hrubý Dan, *Hrabal: poslední let anděla*, „Reflex" 2014, č. 13, s. 32–35.

Jankovič Milan, *Kapitoly z poetiky Bohumila Hrabala*, Torst, Praha 1996.

Jilemnický Miroslav S., *Hrabalova chata v Kersku ožije za tři roky. I s expozicí*, „Nymburský Deník" z 22.11.2021.

Kaczorowski Aleksander, *Gra w życie. Opowieść o Bohumilu Hrabalu*, Czarne, Wołowiec 2004.

Kaczorowski Aleksander, *Hrabal. Słodka apokalipsa*, Czarne, Wołowiec 2016.

Kadlec Václav, *Ediční komentáře*, w: Bohumil Hrabal, *Spisy*, t. 7: *Pojízdná zpovědnice. Literární žurnalistika*, Mladá fronta, Praha 2018, s. 407–408.

Kadlec Václav, *Klinické zprávy jako terapie*, w: Bohumil Hrabal, *Spisy*, t. 7: *Pojízdná zpovědnice. Literární žurnalistika*, ed. Václav Kadlec i Jiří Pelán, Mladá fronta, Praha 2018, s. 7–9.

Kadlec Václav, *Lękliwy bohater Bohumil Hrabal* [fragment], przeł. Przemysław Dakowicz, „Topos" 2025, nr 1–2, s. 64–68.

[Kadlec Václav], *Seznam titulů edice Pražská imaginace (č. 1–100)*, „Haňťa press" 1990, č. 5, s. 11–12.

[Kadlec Václav], *Stalo se*, „Haňťa press" 1989, č. 3–4, s. 4.

Kadlec Václav, *Wichterle i Kovařík albo jak pisaliśmy do Kwiecieńki*, w: Bohumil Hrabal, *Różowy kawaler*, przeł. Katarzyna Kępka, Świat Literacki, Izabelin [2005], s. 151–156.

Kadlec Václav, *Wszystko jest prawdą albo mity hrabalowskie i mity Hrabala*, przeł. Joanna Maksym-Benczew, w: *U źródeł*

sensu. Leśmian – Hrabal – Schulz. Dziennik prowincjonalny, red. Janusz Nowak, Marek Rapnicki, Libor Martinek, Raciborskie Centrum Kultury, Racibórz 2004, s. 37–47.

Kalarepy i popiół z krematorium. Z Václavem Kadlecem o wydawaniu Hrabala rozmawia Przemysław Dakowicz, „Topos" 2025, nr 1–2, s. 39–63.

Kaplan Jan, *Bohumil Hrabal ve fotografiích*, Brána, Praha 2014.

Kaplan Jan, *O Hrabalu i T. S. Eliocie*, przeł. Przemysław Dakowicz, „Topos" 2020, nr 5–6, s. 29–31.

Klíma Ivan, *Dvojí Hrabal*, „Literární noviny" 1990, č. 32, s. 11.

Klub českých spisovatelů navrhuje Bohumila Hrabala na Nobelovu cenu: Kam se poděla silná střední generace českých spisovatelů? „Žijeme, scházíme se a píšeme", říkají Pavel Vašák a Jiří Žáček. Rozmlouvala Olga Hrivňáková, „Svobodné slovo" 1993, č. 129, dodatek „Slovo na sobotu", s. 3.

Kolář Jiří, *Tento způsob pohřbu*, „Literární noviny" 1997, č. 12, s. 2.

Kott Ivan, *Pokoj v pátém patře*, w: *Via Hrabal. Kniha vzpomínek*, red. Tomáš Mazal, Václav Špale, Novela bohemica, Praha 2014, s. 253–257.

Krobot Ivo, *Opožděný dopis*, w: *Nad Hrází Věčnosti. Setkání s Bohumilem Hrabalem. Sborník textů přátel a pamětníků Bohumila Hrabala k nedožitým devadesátinám*, red. Tomáš Květák, Městská část Praha 8, Praha 2004, s. 47–49.

Królak Joanna, *Samobójstwo – motyw wędrujący w twórczości Hrabala*, w: *W poszukiwaniu przerw w zabudowie. W stulecie urodzin Bohumila Hrabala*, red. Joanna Goszczyńska, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2015, s. 149–161.

Kynčl John Jaroslav, *Na přelomu časů. Klovající orel & zesurovělý pierot*, Galén, Praha 2019.

Lustig Arnošt, Cinger František, *3x18 [portréty a postřehy]*, HAK, Praha 2002.

Mazal Tomáš, *Cesta do Bystřice, za zrcadlo a zpět*, w: tenże, *Pes na gondole*, Academia, Praga 2021, s. 163–177.

Mazal Tomáš, *Hrabal mi změnil celý život* [rozhovor Františka Cingera], „Právo" 2014, č. 34, s. 9.

Mazal Tomáš, *Hrabalový ponorné říčky*, „Tvorba" 1991, č. 14, s. 14.

Mazal Tomáš, *Plovoucí motivy. Nejen na téma Hrabal, Bondy, Škvorecký*, Pulchra, Praha 2012.

Mazal Tomáš, *Po stopách Kaina do Bystřice u Benešova*, w: Bohumil Hrabal, *Kain. Existenciální povídka. 1949*, Novela bohemica, Praga 2024, s. 76–85.

Mazal Tomáš, *Praga z Hrabalem oraz podróż śladami pisarza po Czechach i Morawach*, przeł. Jakub Pacześniak, Czuły Barbarzyńca Press, Warszawa 2014.

Mazal Tomáš, *Spisovatel Bohumil Hrabal*, Torst, Praha 2004 (drugie wydanie: 2024).

Mazal Tomáš, *Trzydzieści taśm z symfoniami*, przeł. Przemysław Dakowicz, „Topos" 2020, nr 5–6, s. 49–53.

Mazal Tomáš, *Týdeník Tvorba 1975 a pálení knih Bohumila Hrabala*, w: tenże, *Pes na gondole*, Academia, Praha 2021, s. 41–56.

Mazal Tomáš, *Večerníčky pro Cassia. Kompletní tvorba „hovorové žurnalistiky" B. Hrabala, psaná od října 1992 do května 1993*, „Český deník" 1993, č. 155, s. 8.

Mazal Tomáš, *Wannsee – 1996 (zpráva o poslední služební cestě Bohumila Hrabala do Berlína)*, „Nymburský pábitel", 10 kwietnia 2002, č. 13, s. 6–9.

Nigdy nie czułem wokół siebie pustki. Z Franciszkiem A. Bielaszewskim o podróżach, Hrabalu i kulturze czeskiej rozmawia Przemysław Dakowicz, „Tygiel Kultury" 2025, nr 1, s. 59–83.

O kočkách, beatnicích a všeličems jiném [filmowa etiuda nakręcona według pomysłu i w reżyserii Rudolfa Růžički przez studentów drugiego roku praskiej FAMU, 1967].

Owoc opuncji. Z Krystyną Kaplan o Hrabalu, emigracji i związkach polsko-czeskich rozmawia Przemysław Dakowicz, „Topos" 2020, nr 5–6, s. 33–48.

Pelán Jiří, *Bohumil Hrabal: pokus o portrét*, Torst, Praha 2002.

Polentová Giuliana, *Sebevražda v hrabalovském diskurzu*, w: *Čtení o Bohumilu Hrabalovi. Rukověť otevřeného díla. Antologie*, red. Annalisa Cosentino, Institut pro studium literatury, Praha 2016, s. 131–141.

Požehnaný prokletý básník Bohumil Hrabal, reż. Olga Sommerová, 1998 [film dokumentalny].

Roth Susanne, *Laute Einsamkeit und bitteres Glück. Zur poetischen Welt von Bohumil Hrabals Prosa*, Lang, Bern 1986.

Roth Susanne, [List do April Gifford, wysłany z Portugalii w październiku 1990], „Haňťa press", kwiecień 1991, č. 9, s. 21–23.

Roth Susanne, *Nezasloužený konec. K nedožitým 83. narozeninám Bohumila Hrabala*, „Literární noviny" 1997, č. 15/16, s. 7.

Řehounek Jan, *Bohumil Hrabal a jeho městečko, kde se (bohužel) nezastavil čas*, nákladem dr. Stanislava Klosa, Nymburk 1998.

Řehounek Jan, *Teatralne korzenie pisarza Bohumila Hrabala*, przeł. Przemysław Dakowicz, „Topos" 2020, nr 5–6, s. 13–21.

Stachowski Jan, *Kterak se neuvěřitelné stalo skutkem aneb Moje setkání s Bohumilem Hrabalem*, w: *Via Hrabal. Kniha vzpomínek*, red. Tomáš Mazal, Václav Špale, Novela bohemica, Praha 2014, s. 216–218.

„Takže se stalo, že...", reż. Oliver Malina-Morgenstern, 2014 [film dokumentalny].

Tretera Ivo, *Vzpomínky na Bohumila Hrabala a na život vůbec*, Paseka, Praha–Litomyšl 2011.

Vodseďálek Ivo, *Radosti a konflikty v osobních vzpomínkách*, w: *Hrabaliana rediviva. Příspěvky z mezinárodní mezioborové konference o díle Bohumila Hrabala. Udine 27.–29. října 2005*, ed. Annalisa Cosentino, Milan Jankovič, Josef Zumr, FILOSOFIA, Praha 2006, s. 143–148 [fragmenty].

Zgustová Monika, *Bohumil Hrabal*, przeł. Zofia Tarajło-Lipowska, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 2000.

Zgustová Monika, *Hrabalovy překlady ve Španělsku*, „Literární Archiv" 2014, 46: *Bohumil Hrabal. Jiří Kolář. Průsečíky, paralely i mimoběžky života a díla. Ke stému výročí narození*, s. 109–113.

Zgustová Monika, *V rajské zahradě trpkých plodů. O životě a díle Bohumila Hrabala*, Odeon, Praha 2004.

Źródła pomocnicze

Blažek Petr, Vodrážka Miroslav, *Zbyněk Fišer/Egon Bondy a Státní bezpečnost. Studie a edice dokumentů*, Muzeum paměti XX. století, Praha 2025.

Całek Anita, *Nowa teoria listu*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2019.

Dakowicz Przemysław, *Das Schloss. Siostry Franza Kafki w getcie L. (cz. 1)*, „Twórczość" 2023, nr 3, s. 170–171.

Dakowicz Przemysław, *Das Schloss. Siostry Franza Kafki w getcie L. (cz. 2)*, „Twórczość" 2023, nr 4, s. 170–171.

Dakowicz Przemysław, *Das Schloss. Siostry Franza Kafki w getcie L. (cz. 3)*, „Twórczość" 2023, nr 5, s. 170–171.

Dakowicz Przemysław, *Elli i Valli jadą do Litzmannstadt,* „Twórczość" 2023, nr 1, s. 170–171.

Dakowicz Przemysław, *Ottla, siostra Kafki*, „Twórczość" 2022, nr 12, s. 170–171.

Deml Jakub, *Zapomniane światło*, przeł. Andrzej Czcibor-Piotrowski, Czarne, Wołowiec 2000.

Doležal Miloš, *Gmina*, przeł. Jerzy Kędzierski, Czarne, Wołowiec 2004.

Doležal Miloš, *Jakby nam już dzisiaj przyszło umrzeć. Dramat życia, kapłaństwa i męczeńskiej śmierci czychoskiego proboszcza ks. Josefa Toufara*, przeł. Andrzej Babuchowski, Instytut Pamięci Narodowej, Warszawa 2019.

Doležal Miloš, *Jazda na szkle po oszczanym zboczu*, przeł. Zofia Bałdyga, Stowarzyszenie Żywych Poetów, Brzeg 2020.

Doležal Miloš, *Krawiec, żandarm i spadochroniarz. Trzy opowieści o czeskich kolaborantach*, przeł. Zofia Bałdyga, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2021.

Doležal Miloš, *Zatopione miasto* [poezja], wybór, przekład i posłowie Przemysław Dakowicz, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2025.

Gazda Grzegorz, *Ostatnie drogi sióstr Franza Kafki*, w: *Pamięć Shoah. Kulturowe reprezentacje i praktyki upamiętnienia*, red. nauk. Tomasz Majewski, Anna Zeidler-Janiszewska, współpraca red. Maja Wójcik, drugie wydanie, zmienione i rozszerzone, Officyna, Łódź 2011, s. 189–204.

Hames Peter, *Obituary: Věra Chytilová*, „Studies in Eastern European Cinema" 2014, vol. 5, no. 2, s. 216–218.

Hašek Jaroslav, *Przygody dobrego wojaka Szwejka czasu wojny światowej*, przeł. Antoni Kroh, wstęp i oprac. Jacek Baluch, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2007.

Havel Václav, *Tylko krótko, proszę*, przeł. Andrzej Jagodziński, Znak, Kraków 2007.

ICA talks: Bohumil Hrabal and Julian Barnes, in conversation, https://acommonreader.st/ica-talks-bohumil-hrabal-and-julian/ [dostęp: 10.02.2024].

Jeffers Robinson, *Pastýřka putující k dubnu*, Mladá fronta, Praha 1961.

Kerouac Jack, *Dharmoví tuláci*, przeł. Josef Rauvolf, Winston Smith, Praha 1992.

Kerouac Jack, *Włóczędzy Dharmy*, przeł. Marek Barski, W. A. B., Warszawa 2006.

Komenský Jan Amos, *Kšaft umírající matky jednoty bratrské, kterýmž (v národu svém a obzvláštnosti své dokonávajíc) svěřené sobě od Boha poklady mezi syny a dědice své rozděluje Léta Páně 1650*, Spolek Komenský, Praha 1928.

Libeňští psychici. Sborník básnických a prozaických textů z let 1945–1959, sestavil Stanislav Vávra, Concordia, Praha 2009.

Mazal Tomáš, *Nakladatelství polosvětla: Dammerung*, „Iniciály" 1993, č. 34, s. 36–37.

Mazal Tomáš, *Písničkář. O Jaroslavu Hutkovi*, Praha 1981 (drugie wydanie: 1983) [samizdat].

Miłosz Czesław, *List półprywatny o poezji*, „Twórczość" 1946, nr 10, s. 112–121.

Moody Raymond A., *Życie po życiu*, przeł. Irena Doleżal-Nowicka, Zysk i S-ka, Poznań 2002.

My žijeme v Praze, reż. Tomáš Mazal i Pablo de Sax, 1985 [film dokumentalny], https://www.youtube.com/watch?v=kcPLLWd6rAQ [dostęp: 20.08.2025].

Na plovárně [rozmowa Marka Ebena z prof. Pavlem Dunglem, 2017], program dostępny na stronie internetowej Telewizji Czeskiej: https://www.ceskatelevize.cz/porady/1093836883-na-plovarne/217522160100021/ [dostęp: 23.08.2025].

Palachův týden. Letáky, vzpomínky, texty – materiały edukacyjne, https://www.modernidejiny.cz/clanek/palachuv-tyden-letaky-vzpominky-texty/ [dostęp: 27.07.2025].

Petroniusz, *Satyryki*, przeł. i oprac. Mieczysław Brożek, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 2005.

President Clinton and President Havel in Prague (1994) [materiał telewizyjny] https://www.youtube.com/watch?v=cdeV7pky1uE [dostęp: 20.08.2025].

Řehounek Jan, *Jak šly nymfy do důchodu. Příběh knihy Bohumila Hrabala Harlekýnovy milióny*, Kaplanka, Nymburk 2016.

Sandburg Carl, *Grzechy Kalamazoo*, przeł. Leszek Engelking, „Kresy" 2002, nr 3–4, s. 6.

Schopenhauer Arthur, *Świat jako wola i przedstawienie*, t. 1, przeł. Jan Garewicz, Warszawa 2012.

Siostry Franza Kafki w getcie Litzmannstadt, reż. Przemysław Dakowicz i Zuzanna Dakowicz, 2024 [film dokumentalny].

Skwarczyńska Stefania, *Teoria listu*, oprac. Elżbieta Feliksiak, Mariusz Leś, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2006.

Spruzená Zdenička [Mazal Tomáš], Vadný Josef [Novotný Karel], *Totální brainwash. Přeloučský román*, Pražská imaginace, Praha 1990.

SS-3. The Assassination of Reinhard Heydrich, reż. Jan Kaplan, Krystyna Kaplan [film dokumentalny], https://www.youtube.com/watch?v=whHbN8-E5Lg&t=2975s [dostęp: 23.08.2025].

Štěpánek Kliment, *Vzpomínky na poslední léta Jaroslava Haška*, Krajské nakladatelství, Havlíčkův Brod 1960.

Štěpánek Kliment, *Ze wspomnień o Jaroslavie Hašku*, przeł. Przemysław Dakowicz, „Topos" 2020, nr 4, s. 38–40.

Vašák Pavel, *Šifrovaný deník Karla Hynka Máchy*, Akropolis, Praha 2007.

Z ledajáčka ledaják. Veselé, zároveň však poučné vypravování o ledajáku Ivánkovi, nakladatel E. Weinfurter, český knihkupec, Praha 1915.

Zabrána Jan, *Celý život*, sv. 2, Torst, Praha 1992.

[…] tam w lesie czeka na mnie moja ostatnia nadzieja, ostatni powód, by żyć, kotki, które trzęsą się ze strachu, co by to było, gdybym nie przyjechał, co by było z nimi, kto by im dał jeść, kto by je pogłaskał, dlatego że te kotki mnie kochają, gdy mnie tymczasem boli już nie tylko ta moja sypialenka, boli mnie już całe miasto, w którym żyję, boli mnie już cały świat…

Bohumil Hrabal, *Czarodziejski flet*

Książka ta jest dzieckiem uczucia i rozsądku. Zrodziła się z długoletniego obcowania z pisarstwem Bohumila Hrabala i z historycznoliterackiej ciekawości, a może nawet – ciekawstwa. Jej przedmiotem jest ostatni etap życia i twórczości jednego z największych czeskich pisarzy, czyli lata 1989–1997. Zbliżający się wówczas do osiemdziesiątki, a następnie przekraczający granicę między ósmą a dziewiątą dekadą życia Hrabal dokonał rzeczy, wydawać by się mogło, niemożliwej – nie tylko powrócił do pracy literackiej, lecz także po raz kolejny zmienił pisarską „skórę", przedzierzgając się w uważnego obserwatora i komentatora epoki, dopuszczając do większej niż przyjęta bliskości między twórcą a publicznością, odkrywając przed czytelnikiem wiele ze swojej prywatności.

Ze Słowa wstępnego

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU ŁÓDZKIEGO

wydawnictwo.uni.lodz.pl
ksiegarnia@uni.lodz.pl
(42) 665 58 63

Książka dostępna również jako e-book

ISBN 978-83-8445-010-9